दिगो विकासका लागि शिक्षा सम्बन्धी विद्यालय तहका क्रियाकलापहरु

२०७३

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय

युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगको सचिवालय

सिंहदरवार, काठमाण्डौ, नेपाल
टेलिफोन नं. : ४२००५५९/५६०/५६२ फ्याक्स नं. : ४२००५६१
वेवसाइट : nncu.org.np / इमेल : unesco@nncu.org.np

प्रमुख सल्लाहकार

श्री विश्व प्रकाश पण्डित

सल्लाहकार

डा. कमलेश्वर कुमार सिन्हा

सम्पादक मण्डल

श्री बलराम तिमल्सिना

श्री भरतराज त्रिपाठी

श्री विष्णुराज बेल्वासे

भाषा सम्पादन

श्री दिपक शर्मा

श्री विष्णु अधिकारी

व्यवस्थापन

श्री निर्मला गौली

श्री शिवराम बस्नेत

श्री विष्णु बुढाथोकी

श्री कल्पना यादव

कम्प्युटर

श्री उषा पोखरेल

श्री पदमराज जोशी

व्यवस्थापन सहयोगी

श्री सुरेश प्रजापति

श्री सुरेन्द्र महर्जन

श्री शारदा अधिकारी

श्री निर्मल कुमार चौधरी

प्रकाशक	: **युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगको सचिवालय**
संस्करण	: पहिलो
©	: प्रकाशक
प्रकाशन मिति	: २०७३ जेठ
प्रकाशन प्रति	: ५००
मुद्रक	: **लुम्बिनी प्रिन्टिङ्ग सर्भिसेज प्रा. लि.**

प्राक्कथन

जलवायु परिवर्तन र यसले निम्त्याउने नकारात्मक प्रभावहरूसँग लड्न विशेष गरी न्यूनीकरण एवम् रूपान्तरणको क्षेत्रमा सामना गर्नको लागि शिक्षा एक प्रमुख माध्यम हो । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापले जलवायु परिवर्तन र यसका असर सम्बन्धी विषयवस्तुलाई समेट्नु पर्दछ। यसो गर्नका लागि ज्ञान र अवधारणाको सीमा क्षेत्रलाई पनि फराकिलो बनाउँदै अगाडि बढ्नु पर्ने हुन्छ। दिगो विकासका लागि शिक्षाले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञानको आधारभूत संरचना तयार पार्छ । यसले यस्तो सिक्ने पद्धतीको प्रस्तावना गर्दछ जसले विवेचनात्मक सोचाइ तथा समस्या समाधानको क्षमता विकास गर्छ र व्यक्ति तथा समुदायलाई अवधारणा र ज्ञानको माध्यमद्वारा महत्त्वपूर्ण र जिम्मेवार निर्णय लिन सशक्त बनाउँछ ।

प्रस्तुत सन्दर्भलाई मध्यनजर गरेर युनेस्कोले दिगो विकासका लागि शिक्षालाई प्राथमिकता दिएर सदस्य राष्ट्रहरूलाई यस सम्बन्धी कार्यक्रम तथा परियोजना सञ्चालनमा उत्प्रेरित गराउँदै आएको छ । यसको फलस्वरूप दीगो विकासका लागि शिक्षाको लक्ष्य प्राप्तीमा सहयोग पुग्नेगरी युनेस्कोका निमित्त कोरियन राष्ट्रिय आयोगको अगुवाईमा Regional Initiative for Climate Change Education (RICE) को रूपमा जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई रोकथाम, न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन अन्तर्गत सन् २०११ मा पाइलटिङको रुपमा नेपालका विद्यालयस्तरमा लघु परियोजनाहरु सञ्चालन गरियो । यी लघु परियोजनाहरु सञ्चालनको असल अनुभव र उपलब्धीहरुलाई आत्मसात् गर्दै यसलाई स्थानीय परिवेश सुहाउँदो र सीर्जनात्मक क्रियाकलापहरु मार्फत RICE का उद्देश्य प्राप्तीका दिशा तर्फ लक्षित थप क्रियाकलापहरु सञ्चालनरत छन् । युनेस्कोका निमित्त कोरियन राष्ट्रिय आयोगको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगले कर्मचारी तथा विभिन्न विद्यालयका शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी दिगो विकासका लागि शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिरहेको छ । शिक्षक, विद्यार्थी तथा स्थानीय समुदाय परिचालन गरी Low Cost/No Cost को अवधारणामा विद्यालय तहमा Green, Clean, Peace and Safe सम्बन्धी गतिविधिहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ । यस्ता गतिविधिले विद्यालय तथा स्थानीय समुदायमा हरियाली वातावरण निर्माण, फोहोर व्यवस्थापन, बालमैत्री वातावरण निर्माण, आपसी सद्भाव तथा भाइचारा अभिवृद्धिमा उल्लेख्य रूपमा सहयोग पुगेको महसुस गरी यस प्रकारका क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिने प्रयास स्वरूप युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग Local initiative in Climate Change Education (LocalICE) कार्यक्रमलाई अगाडि सारेको छ । स्थानीय अग्रसरतामा जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न उत्पेरित गराउने प्रमुख उद्देश्य राखेर ल्याइएको यस कार्यक्रम अन्तगर्त सबै विकास क्षेत्रहरू समेटिने गरी केही विद्यालयहरू छनौट गरी ती विद्यालयको प्रस्तावनाको आधारमा स्थानीय तहमा दिगो विकास सम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न "सिडमनी" (Seed Money) को रूपमा केही रकम अनुदान स्वरूप विद्यालयहरूलाई प्रदान गर्ने गरिएकोछ । यसको आधारमा मुलुकका विभिन्न विद्यालयहरू मार्फत दिगो विकास तथा जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण सम्बन्धी क्रियाकलाप हरूलाई स्थानीय तहमा निरन्तरता दिनुको साथै विस्तार गर्ने कार्य भइरहेको छ । मुलुकका विभिन्न विद्यालयहरूले यस सम्बन्धमा गरेका उल्लेखनीय उदाहरणीय तथा अनुकरणीय क्रियाकलापहरू सङ्कलन गरी यो "दिगो विकासका लागि शिक्षा सम्बन्धी विद्यालय तहका क्रियाकलापहरु" नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ ।

प्रस्तुत पुस्तकमा विद्यार्थी, शिक्षक र स्थानीय समुदाय बिच आपसी सहयोग,सहकार्य, सद्भाव र समन्वयको माध्यमबाट जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण, फोहोर व्यवस्थापन, प्राकृतिक स्रोत साधनको उचित उपयोग, हरित पेशालाई प्राथमिकता, बालमैत्री शिक्षण लगायतका विषयवस्तुलाई समेटेर RICE तथा LocalICE कार्यक्रममा आवद्ध विद्यालयहरुबाट स्थानीय तहमा सञ्चालन भइरहेका अनुकरणीय एवम् उदाहरणीय क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरुलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । विद्यालय र विद्यार्थीहरुको सिर्जनात्मक परिचालन मार्फत विद्यालय तथा समुदायको वातावरणीय अवस्थामा सुधार ल्याउने कार्यमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह भएको महशुस गरिएको छ । यस क्रममा प्रशस्त राम्रा क्रियाकलापहरु र सफलताहरु समेत हात लागेका छन् । जस मध्येका केही क्रियाकलापहरु सबै विकास क्षेत्रहरु समेटिने गरी प्रतिनिधिमूलक रुपमा समावेस गरी प्रकाशन गरिएको छ । विद्यालय तहमा गरिएका क्रियाकलापहरु र अनुभवहरु आदान प्रदान गरी व्यवहारिक, बालमैत्री तथा दिगो शिक्षण सिकाइमा प्रस्तुत प्रकाशनले सहयोग पुर्‍याउने आशा गरिएको छ । साथै दिगो विकास र वातावरण संरक्षणमा चासो राख्नेहरुका लागि समेत यो सामग्री उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

२०७३ जेठ

युनेस्कोका निमित्त
नेपाल राष्ट्रिय आयोगको
सचिवालय

विषय-सूची

सि.नं.	विद्यालयको नाम, ठेगाना	पा.नं.
१.	श्री आदर्श निम्न माध्यमिक विद्यालय, इलाम	१
२.	श्री कञ्चनजङ्गा निम्न माध्यमिक विद्यालय, झापा........	४
३.	श्री कालिका माध्यमिक विद्यालय, कावासोती, ...	६
४.	श्री किरातेश्वर माध्यमिक विद्यालय, इलाम........	१०
५.	श्री जगदम्बा उच्च माध्यमिक विद्यालय, बर्दिया........	१३
६.	श्री जनज्योति उच्च माध्यामिक विद्यालय, सुर्खेत........	१७
७.	श्री जमुनाखर्क उच्च माध्यमिक विद्यालय, म्याग्दी........	२०
८.	श्री दरैठाटी उच्च माध्यमिक विद्यालय, पाल्पा........	२२
९.	श्री पार्वती उच्च माध्यमिक विद्यालय, काभ्रेपलाञ्चोक........	२४
१०.	श्री प्रजा ज्योति प्राथमिक विद्यालय, गोरखा........	२६
११.	श्री बालतारा माध्यमिक विद्यालय, दाङ........	३०
१२.	श्री बाल सुवोधनी निम्न माध्यमिक विद्यालय, झापा........	३१
१३.	श्री बैजनाथ उच्च माध्यमिक विद्यालय, कञ्चनपुर........	३४
१४.	श्री रामसखी मोहित सिंह जनता उच्च माध्यमिक विद्यालय, सर्लाही........	३८
१५.	श्री सहिद स्मृति माध्यमिक विद्यालय, चितवन........	४०
१६.	श्री शारदा माध्यमिक विद्यालय, मोरङ........	४२
१७.	श्री शिखरापुर सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं........	४६
१८.	श्री सरस्वती निम्न माध्यमिक विद्यालय, डडेल्धुरा........	४८
१९.	श्री सरस्वती माध्यमिक विद्यालय, सुनसरी........	५०
२०.	श्री स्वच्छन्द भैरव उच्च माध्यमिक विद्यालय, मकवानपुर........	५१
२१.	श्री सिद्धबाबा माध्यमिक विद्यालय, कैलाली........	५३
२२.	श्री सिद्धिविनायक माध्यमिक विद्यालय, चितवन........	५७
२३.	श्री सिंहदेवी निम्न माध्यमिक विद्यालय, झापा........	६०
२४.	श्री हिमालय उच्च माध्यमिक विद्यालय, झापा........	६५
२५.	श्री हिमालय दण्डपाणि न्यौपाने उच्च माध्यमिक विद्यालय, चितवन........	७४
२६.	श्री हिमाली निम्न माध्यमिक विद्यालय, झापा........	७८
२७.	श्री गणेश माध्यमिक विद्यालय, बाग्लुङ........	८२
२८.	श्री ज्ञानज्योति माध्यमिक विद्यालय, कास्की........	८५
२९.	श्री जनजागृति ज्ञानरश्मी माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं........	८८
३०.	श्री नन्दी माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं........	९०
३१.	श्री पुण्य उच्च माध्यमिक विद्यालय, धनकुटा........	९२
३२.	श्री सरस्वती विश्व नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय, कैलाली	९५